

udgjorde et bevidst forsøg på at standse fascismen, undviger Lindström i nogen grad denne problemstilling, for hvis forligene har dette bevidste formål, kan man med større ret tage fascismens manglende realisering som indicium for, at formålet også blev opnået.

Henrik Lundbak

GERDA GRAM: Norske tilstande. Norge under 2. verdenskrig. Odense Universitetsforlag, 1986. 191 s. 146,40 kr.

I denne bok finner man en blanding av tre forskjellige angrepsvinkler på norsk historie under den annen verdenskrig. Forfatteren har riktignok bare ønsket å anlegge en av dem, men elementer av de to andre følger likevel med. En hovedinnvending mot boken er at den rommer denne blanding.

For det første har boken i atskillig grad karakter av å være en alminnelig oversikt over norsk historie under krigen, da først og fremst den politiske historien. I innledningen har forfatteren riktignok reservert seg uttrykkelig mot at fremstillingen skal gi et uttømmende bilde av okkupasjonstidens historie. Den skal primært ta med de elementer som utgjør forutsetningene for å forstå hva »norske tilstande« var. Boken er imidlertid ikke så stramt strukturert bare ut fra dette formålet at den helt unngår å gi inntrykk av å være en alminnelig innføring i norsk historie under krigen, noe undertitelen også antyder. For det andre: Det er klart at boken ikke er noen vanlig komparativ studie av Norge og Danmark, for mesteparten av den handler om Norge. Den har likevel såpass mange komparative glimt at det virker som komparasjon har vært et formål med boken selv om det ikke sies uttrykkelig. For det tredje – og det er her forfatterens eksplisitte intensjon er å finne – er boken et forsøk på å anvende et begrep, nemlig »norske tilstande«. Det ble utviklet under okkupasjonen i Danmark der det hadde klare og meget sentrale innenrikspolitiske funksjoner. Forfatteren vil nå applisere det på den faktiske utvikling i Norge. Dette er i og for seg legitimt, men det er ikke uproblematisk. Ett spørsmål er hvor langt man skal gå i en empirisk undersøkelse av den danske bruken av begrepet for å bestemme betydningsinnholdet av det. Forfatteren går meget kort her. Et annet spørsmål er hvilken side av »norske tilstande« man skal legge vekten på. For danske motstandskjempere betydde det f.eks., slik forfatteren ordlegger seg, en kompromissløs holdning, en aktiv og landsdekkende motstand, »klare linjer« i forhold til okkupanten. For tilhengerne av samarbeidspolitikken innebar det et skrekkens alternativ, Terbovens og Quislings terrorregime. Uten at det ekspliseres, er det tydelig at forfatteren først og fremst interesserer seg for begrepets motstandsside. Endelig er det et spørsmål om man kan vente at »norske tilstande« vil være et fruktbart begrep å anvende for analyseformål. Det oppstod jo ikke som noe intellektuelt redskap, men ut fra politiske behov. A priori må man anta at det ikke er særlig presist og bare favner enkelte sider av virkeligheten. Når det siste så blir forfatterens konklusjon, blir det ikke særlig oppsiktsvekkende.

Hva den faktiske beskrivelse av norsk historie angår, er de beste kapitlene i boken de som behandler de meget sentrale riksrådsforhandlingene sommeren 1940. De kan trygt anbefales til den som ønsker en første, men solid innføring på dette felt. Dårligst er kapitlene om den politiske utviklingen etter 25. september 1940. De inneholder noen feil, mange omtrentligheter, disposisjonen er nok så løs,

og det virker som forfatteren ikke har rukket eller maktet å gjennomarbeide dette stoffet på samme måte som riksrådsforhandlingene.

For en norsk leser som er fortrolig med okkupasjonshistorien og vanskelig kan vente å finne noe nytt i beskrivelsen av de faktiske forhold, vil nok de komparative elementene være mest verdifulle. For meg var iallfall flere av de sammenlignende synspunktene nye og ga økt innsikt. For danske lesere vil nok den rene informasjonsverdi være større enn for norske, for de fleste har vel på forhånd lite kjennskap til nabolandets historie.

Ole Kristian Grimnes

OLE KIILERICH: *Ubetalelige Danmark. Journalisten – og de andre.* Odense Universitetsforlag, 1985. 137 s. Ill. 122 kr.

Noget tyder på at de meget sene beretninger om besættelsestiden har mistet så meget i friskhed og detalje at tabet ikke genvindes ved den mere nøgterne distance til begivenhederne. Det gælder i hvert fald redaktør Kiilerichs erindringer, *Ubetalelige Danmark* – således betitlet fordi Danmark er ham dyrebart, men også fordi danskerne er så ubetaleligt selvglade. Titlen slår tonen an, den er causerende og ironisk.

Christmas Møller blev Kiilerichs skæbne. Som ung rigsdagsmedarbejder på »Nationaltidende« sluttede han sig til Christmas' falanks under slaget om den nye grundlov i 1939. Senere, under besættelsen, var det Christmas der fik Kiilerich ind i redaktionen af »Frit Danmark«, og det var igen til Christmas i London at Kiilerich vendte sig da han måtte flygte i januar 1943. Efter krigen kom det til et brud mellem de to pga. Sydslesvig-spørgsmålet, hvor Kiilerich var »flensborgmand«. Men en forsoning var på vej da Christmas Møller døde af et hjerteslag i 1948. En række vandreår fulgte som redaktør på »Information«, korrespondent i Rom og senere i Strassburg, som redaktør af »Folk og Værn«, og som medarbejder ved det nye medie, fjernsynet – indtil Kiilerich landede i udenrigsredaktionen på »BT«. Her tilbragte han den sidste snes år af karrieren og skabte pressehistorie med sine korte udenrigspolitiske kommentarer. Erindringerne fortæller løst og fast om dette brogede liv, og slutter med en række refleksioner over journalistik, ideologi og udenrigspolitik. Kiilerich deler sin lærermesters uvilje mod det reaktionære Venstre. Han opfatter Christmas Møllers grænsepolitik i 1945/46 som en brobygning til Socialdemokratiet – således som grundlovsforslaget var det i 1939 – og bogen slutter med Kiilerichs eget credo, nødvendigheden af den store koalition mellem socialdemokraterne og Det konservative Folkeparti.

Manuskriptet til *Ubetalelige Danmark* lå ufærdigt ved Kiilerichs død i 1983. Det er gjort tryklart af redaktør Carsten Nielsen, og udsendes af *Københavnske Journalisters Veteranklub*. Det er da også pressehistorikeren der vil have den største glæde af bogen. For den politiske historie er der meget lidt at hente. Der findes naturligvis brikker til et portræt af Christmas Møller som den store forbruger af venskaber, og der er også skitser af andre politiske koryfæer – men uden større dybde. Det livsafsnit hvor Kiilerich ikke kun var observatør, men også aktør, nemlig tiden under verdenskrigen, fylder ca. 2/3 af bogen. Men værdien er stærkt begrænset, fordi det ikke er til at afgøre hvornår historieskrivningen begynder og erindringen holder op.

Hans Kirchhoff